

ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ

Ήχος, θόρυβος και μουσική

«Ο θόρυβος, ο οποίος δεν αντιπροσωπεύει κάποια μουσική αξία, υπάρχει σε όλους τους μουσικούς ήχους και η διακριτική του παρουσία, σε σωστές αναλογίες, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ποιότητας του ήχου.»

Pierre Schaeffer¹

Ήχοι στον αέρα

Ας κλείσουμε τα μάτια για μια στιγμή. Προσέχουμε περισσότερο τους θορύβους που μας περιτριγυρίζουν. Το περιβάλλον μας φωνάζει, χτυπά, τρίζει, βγάζει κραυγούλες, παφλάζει, κροταλίζει... Κάποιος που του αρέσει να καταγράφει τις λέξεις που περιγράφουν τους ήχους δεν μπορεί παρά να εκπλαγεί από την αφθονία των καταστάσεων και των συναισθημάτων που αυτές εκφράζουν. Ένας ήχος μπορεί να είναι ενοχλητικός, στριγκός, αγχωτικός, διαπεραστικός· ένας άλλος ένρηνος, περίεργος ή και γλυκός, απολαυστικός, χαϊδευτικός, μουρμουριστός, λεπτός... Ένα τόσο πλούσιο λεξιλόγιο σημαίνει ότι ο ήχος αναμειγνύεται αδιάκοπα με την ίδια τη ζωή.

Την ίδια στιγμή που καταλαμβάνουν το φανταστικό μας, οι ήχοι μάς ενημερώνουν ως προς τη θέση μας στο χρόνο και στο χώρο. Θόρυβοι που προέρχονται από τα φυσικά στοιχεία, νερό, αέρας, φωτιά...

---

1. Pierre Schaeffer, *Traité des objets musicaux*, Παρίσι, Le Seuil, 1966, σελ. 289.

θόρυβοι αντικειμένων που τίθενται σε λειτουργία, τρένα, μηχανικά και ηλεκτρικά μηχανήματα... σωματικοί θόρυβοι, μουσικές, θόρυβοι που παράγονται από κάθε είδους έμβια όντα· οι θόρυβοι προέρχονται από συμφραζόμενα που κινητοποιούν πολλές αισθήσεις.

Να αντιλαμβάνεται κανείς το θόρυβο μιας πηγής σημαίνει ότι νοιώθει επίσης τη ζέση ή το κρύο, τις μυρωδιές των γύρω λουλουδιών, ενδεχομένως τη γεύση του νερού και μαζί χιλιάδες άλλους δευτερεύοντες θορύβους ή τη σιωπή που αφήνει να ακουστούν κάποια κελαιδίδιασματα πουλιών, συζητήσεις, απόμακρους ήχους στην κοιλάδα ή στο βουνό. Αυτοί οι θόρυβοι, θαμμένοι στη μνήμη, αποτελούν μέρος του φαντασιακού μας.

Θόρυβοι στη Μουσική

Πολλοί συνθέτες, σε κάθε εποχή, εμπνεύστηκαν από τη φύση και, έχοντας ακούσει τους ήχους της, συνέθεσαν τη μουσική τους παίρνοντας ως βάση αυτό το είδος ήχων. Το 1528 ο Clément Janequin, εμπνευσμένος από ονοματοποιήσεις, συνέθεσε ένα εξαιρετικό πολυφωνικό τραγούδι με τον τίτλο *Le chant des oiseaux* Το τραγούδι των πουλιών.

Στα μέσα του εικοστού αιώνα ο Olivier Messiaen κατέγραψε με εξαιρετική λεπτομέρεια τις φωνές των πουλιών στα τετράδιά του. Επιλέγοντας αυτά όπου ο τόνος, ο τονισμός και ο ρυθμός μπορούν να αναπαραχθούν πιστά από μουσικά όργανα, συνέθεσε πολλά έργα για πιάνο και ορχήστρα.

Πιο κοντά στην εποχή μας, ο Knud Viktor, στα βάθη του Lubéron, συνθέτει μουσικές στον υπολογιστή που αποτελούνται από ηχητικές καταγραφές μυρμηγκιών, τριζονιών, εντόμων αλλά επίσης και από ξύλο, πέτρα ή νερό.

Ωστόσο μόνο κατά τον εικοστό αιώνα ενδιαφερθήκαμε για πρώτη φορά για το θόρυβο και πιο συγκεκριμένα όταν οι συνθέτες της μουσικής προσπάθησαν ηθελημένα ν' αποκρυπτογραφήσουν τη χρήση των ήχων.

Η εμπειρία του ήχου στο ραδιόφωνο «οδήγησε» τον P. Schaeffer το 1948 στο μονοπάτι ενός αυτόνομου είδους μουσικής, της «μουσικής

των θορύβων», την οποία αποκάλεσε *συγκεκριμένη μουσική*. Η «ακουσματική εμπειρία» καθόρισε ένα νέο τρόπο ακρόασης: «αφιερωμένους [κανείς] ολοκληρωτικά και αποκλειστικά στην ακοή», για να βρει το δρόμο που οδηγεί από το «ηχητικό» στο «μουσικό».

Θέματα Μουσικού Αυτιού

Δεδομένου ότι αρχικά ασχολείται ελάχιστα με τη συνολική μορφή ενός κομματιού, το πολύ μικρό παιδί είναι ιδιαιτέρως ευαίσθητο στην ηχητικότητα μιας φωνής, στην πρωτοτυπία ενός θορύβου, στην έκφραση που εκλύει ένα τραγούδι. Το ηχητικό υλικό φαίνεται να αποτελεί για το παιδί ένα εξαιρετικό πεδίο εμπειρίας, δηλαδή απόλαυσης. Το μόνο που έχουμε να κάνουμε όταν θέλουμε να ησυχάσουμε ένα μωρό είναι να το σηκώσουμε, να το πάρουμε αγκαλιά, συνοδεύοντας όλη τη διαδικασία με ένα μουρμουρητό ή με μια μελωδία. Ακούει τη φωνή και την αντιλαμβάνεται σώμα-με-σώμα με τον ενήλικα, στον ίδιο τόπο όπου η μελωδία αυτή αντηχεί.

Από τη στιγμή που θα τους το επιτρέψει η κινητικότητα τους, τα παιδιά ηλικίας ορισμένων μηνών πλησιάζουν την ηχητική πηγή, μαγνητόφωνο ή μουσικό όργανο. Βάζουν τα χέρια τους πάνω σε μεγάφωνα ή στο ηχείο της κιθάρας και μερικές φορές τα κρατούν εκεί για ώρα.

Μπορούμε επίσης να παρατηρήσουμε αυτή την απτική ακρόαση όταν ένα πολύ μικρό παιδί εξερευνά ένα μουσικό όργανο. Ας πάρουμε για παράδειγμα ένα τύμπανο. Θα πάει να γρατσουνίσει το δέρμα, να το χαϊδέψει, να το χτυπήσει, να παίξει με την ηχητική υφή² (με τη σημασία που δίνει στον όρο ο Pierre Schaeffer), μέσω της αντήχησης, της τριβής, της επανάληψης. Η υφή είναι χοντρή, τραχιά, πιο λεπτή ή ακόμη και λεία.

Οι πέντε αισθήσεις διατελούν συγχρόνως σε εγρήγορση, αλλά η αφή φαίνεται να είναι αυτή που συνδέεται πιο στενά με την ανακάλυψη των ήχων. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί αν λάβουμε υπόψη ότι η ακοή συ-

---

2. Αυτή η έννοια, που εφηύρε ο Pierre Schaeffer, αφορά την αναλογία θορύβου που συνοδεύει ένα αρμονικό περιεχόμενο.

ναντά την αφή στο σημείο όπου οι χαμηλές συχνότητες περνούν στη δόνηση (δηλαδή περίπου στα 20 hertz³).

Η μουσική ανακάλυψη είναι κατ' ουσίαν πολυαισθητηριακή και το παιδί εξασκεί το αυτί του με μια τέτοια ελευθερία και δημιουργικότητα που θα μπορούσε να εμπνεύσει τους ενήλικες. Ο Pierre Schaeffer περιγράφει αυτή την προσέγγιση στην ιστορία του για το παιδί και το χορτάρι⁴.

«Ας ακούσουμε ένα παιδί που έχει κόψει ένα αρκετά μακρύ χόρτο – το έχει τεντώσει ανάμεσα στις δύο χούφτες του και φυσάει πάνω του έτσι ώστε η κοιλότητα που σχηματίζουν τα χέρια του να λειτουργεί σαν ηχείο... Αυτό το παιδί πειραματίζεται με τους ήχους, τον έναν μετά τον άλλον, και το πρόβλημα που τίθεται δεν είναι τόσο η αναγνώριση των ήχων όσο ο τρόπος δημιουργίας τους...».

Συγκρίνοντας τους ήχους που παράγει τεντώνοντας και ξετεντώνοντας το χόρτο, φυσώντας λιγότερο ή περισσότερο δυνατά, το παιδί θα ακούσει «μια συλλογή ηχητικών αντικειμένων που ναι μεν στερούνται μουσικού νοήματος, αλλά τα οποία του προσφέρουν νέα ακούσιμα: κάποια πιο βραχνά, κάποια πιο στριγκά· κάποια πιο σύντομα, κάποια ατέρμονα· τα μεν οξύηχα, τα δε τραχιά». Αυτή η ανακάλυψη της ποικιλίας του ηχητικού υλικού υπερβαίνει το αποκλειστικό ενδιαφέρον για τις κλασικές αξίες της μουσικής που απαιτούν μια πιο τυπική μουσική ακρόαση.

Σύμφωνα με τον συγγραφέα, το παιδί προσκαλεί τον ενήλικα σε μια «μουσική ακρόαση» απελευθερωμένη από τις αναφορές του στην κλασική μουσική. Αυτή η μουσική ακρόαση⁵ χαρακτηρίζεται από μια στάση ταύτισης, αλλά επίσης και από μια στάση ακούσιματος των αποτελεσμάτων και του συνολικού περιεχομένου της ποιότητας του ήχου. Ο ήχος είναι, επομένως, η πρώτη ύλη, κοινό στοιχείο στο θόρυβο και

3. Βλ. ορισμό στο κεφάλαιο: *Το «αφντισμένο παιδί», το παιδί «αφντιστής».*

4. *Ο.π.*, σελ. 339.

5. Θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε και μουσικού ακρόαση, *écoute musicale* (Σ.τ.Ε.).

στη μουσική, της οποίας το παιδί θα είναι και παραγωγός και δέκτης. Η μουσική ή ο θόρυβος, χάρη στην υποκειμενική τους αξία, αποτελούν μια προέκταση, μια αντανάκλαση του ηχητικού πλέγματος. Ο ήχος έχει βιωθεί διαδοχικά ως αντικείμενο αίσθησης, ευχαρίστησης, εξερεύνησης του χώρου και του χρόνου, επικοινωνίας, δημιουργίας. Αλλά τα ηχητικά κύματα που αναδύονται δεν θα αποκτήσουν νόημα παρά μόνο σε σχέση με μουσικές που, πέρα από τα στυλ και τις εποχές τους, αντιπροσωπεύουν την απόληξη μιας δουλειάς που έχει ως αντικείμενο τους ίδιους τους ήχους.

Είναι σημαντικό για τα μικρά παιδιά, εκκολαπτόμενους μουσικούς-ερμηνευτές, να συναντούν μουσικούς, καλλιτέχνες ή απλά μουσικόφιλους. Η παιδική ηλικία είναι μια πολύτιμη στιγμή, που οι μουσικοί και οι γονείς οφείλουν να συνοδεύουν τα παιδιά με μια διάθεση όσο το δυνατόν πιο ανοιχτή και πιο δημιουργική.

